

Арыков А., Масирова Г.К.

КЫРГЫЗЧА МАТЕМАТИКАЛЫК ТЕРМИНДЕР

Арыков А., Масирова Г.К.

КЫРГЫЗСКИЕ МАТЕМАТИЧЕСКИЕ ТЕРМИНЫ

A. Arykov, G.K. Masirova

KYRGYZ MATHEMATICAL TERMS

УДК: 372.8/67

Макалада байыркы кыргыздардын математикалык терминдерин азыркы учурда пайдаланууну өнүктүрүү маселелери каралган.

Негизги сөздөр: эли, көз ирмем, пайса, мыскал.

В данной статье рассматривается современное развитие применения математических терминов древних кыргызов.

Ключевые слова: сантиметр, секунда, килограмм, грамм.

This article is devoted to the modern development of the application of mathematical terms of the ancient kyrgyz people.

Key words: centimeter, second, kilogram, gram.

Кыргыздардын улуттук өлчөм ченемдеринин бирдиктерин билүү максатында төмөндөгүлөрдү сунуштайбыз:

Таблица 1 - Узундук бирдиктери.

Узундук бирдиктери	
Аталышы	Узундугу канча
Эли	1 см
Нукум	4 см
Сөөм	16 см
Карыш	20 см
Кулач	1,5 см
Танай	25-30 см
Кадам	67 см
Кез	1 метр
Аркан бою	5-10 м
Тай чабыш	3 км
Ат чабыш	12 км
Бир таштык	40 км
Чакырым	1 км

Таблица 2 - Убакыт бирдиктери.

Убакыт бирдиктери	
Көз ирмем	1 сек.
Чырма этүү	5-10 мин.
Чай кайнатым	8-10 мин
Эт бышым	2-3 саат.

Таблица 3 - Акча бирдиктери.

Акча бирдиктери	
Аталышы	Канча сомго барабар
Бир мүрү	10 тыйын
Бир тенге	20 тыйын
Бир пул	1 сом

Таблица 4 - Масса бирдиктери.

Масса бирдиктери	
Аталышы	Канчага барабар
Элүү пайса	1,5 кг
Жүз пайса	3 кг
Чакса	6 кг
Ишек	12 кг
Нишмек	18 кг
1 Пайса	200 гр
Кадак	600 гр
Пуд	16 кг
Чейрекке	25 кг
Жын	46 гр
Зер	100 гр
Мыскал	4 гр

Таблица 5 - Күндүн бөлүнүшү.

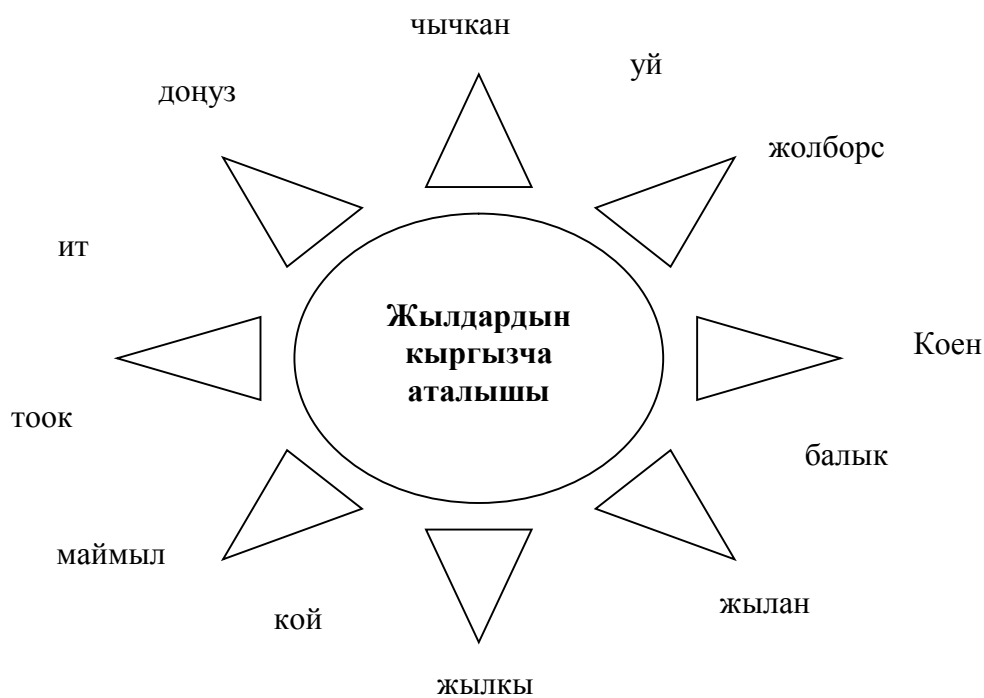
Күндүн бөлүнүшү	
Аталышы	Кайсы убакта (саат менен)
Намаз убак	6-7
Наар сызуу	8-9
Шашке	10-11
Жалган түш	11-12
Чак түш	13-14
Бешим	14-15
Намаздигер	17-18
Шам	19-20
Куптан	21-22
Түн ортосу	23-00
Таң ооду	01-02
Бүбү садык	03-04
Таң каратчысы	04-05
Таң агарды	05-06

Таблица - Күндүн убактысынын саатка бөлүнүшү.

Күндүн убактысынын саатка бөлүнүшү			
1.	Сопу садык	түн жарымынан ооп, жылдыз суюла баштаган кез	4 ⁰⁰
2.	Таң атаар	жарыктын жышааны келе баштаган кез	5 ³⁰
3.	Ак шам	жарык түшүп, бирок күн шооласы көрүнө элек кез	6 ³⁰
4.	Күн жайылган	күндүн нуру жер бетине тегиз жайылган кез	9 ³⁰
5.	Шашке	күн аркан бою көтөрүлгөн кез	10 ³⁰
6.	Чак түш	күн так төбөгө келген кез	13 ⁰⁰ 13 ³⁰
7.	Бешим	күн батаарга аркан бою калган кез	16 ³⁰ 17 ⁰⁰
8.	Дегир	күн тегиз баткан кез	19 ⁰⁰ 20 ⁰⁰

Айлардын кыргызча аталышы

1. Жалган куран – март
2. Чын куран – апрель
3. Бугу – май
4. Кулжа – июнь
5. Теке – июль
6. Баш оона – август
7. Аяк оона – сентябрь
8. Тогуздун айы – октябрь
9. Жетинин айы – ноябрь
10. Бештин айы – декабрь
11. Үчтүн айы – январь
12. Бирдин айы – февраль

Адабияттар:

1. Кесиптик чеберчиликти жогорулатуу курсунан.
2. Шаршекеев Ө. «Астрономия 11кл». - Бишкек, 2012.
3. Нагибин Ф., Канин Е.С «Математикалык сандыкча». - «Мектеп». - Фрунзе, 1988.
4. Юдахин К.К., Табалдиев А., Кыргыз Совет Энциклопедиясы. - Фрунзе, 1976.

Рецензент: доктор философских наук, профессор Карабеков Ч.